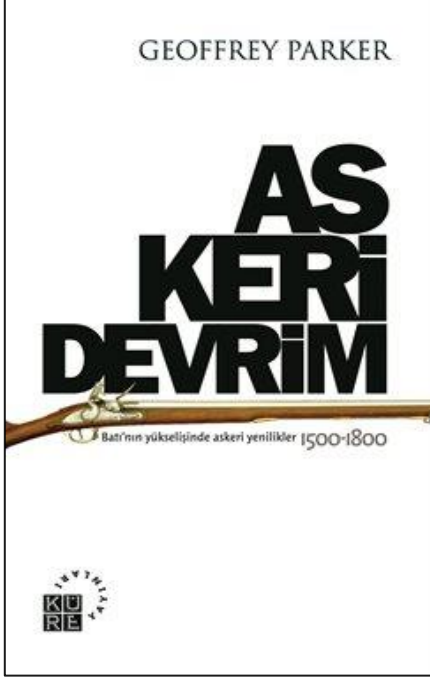

Geoffrey Parker (2006). *Askerî Devrim, Batı'nın Yükselişinde Askerî Yenilikler: 1500-1800*, (Çev. Tuncay Zorlu), İstanbul: Küre Yayınları, 360 s., ISBN: 97997566143151¹.

Yunus SATILMIŞ

Geoffrey Parker'ın '*askerî devrim*' olarak nitelediği değişimler, 19. yüzyılda dünya sathına yayılan Batı egemenliğinin siyasi, askerî ve ekonomik güç unsurlarını / kaynaklarını ortaya çıkarmıştır. *Askerî Devrim* adlı eserde Parker'ın açıklamaya çalıştığı temel bilimsel problem bu güç unsurlarının, yani; kara kuvvetlerinin, donanmaların ve tüm bu orduları besleyen lojistik ve ikmal sistemlerinin ne zaman, nerede, hangi şartlarda ve nasıl ortaya çıkıp yaygınlaştığı sorunsalıdır.

Parker, Amerika'dan Avrupa'ya, Avrupa'dan Kuzey Afrika'ya, oradan da Japonya'ya kadar elde edebildiği deliller ışığında izahına çalıştığı askerî devrimin varlığını ve yansımalarını gözler önüne sermeye çalışmış ve ele aldığı problemin

esasını sadece bir teknolojik ilerleme olarak görmemiştir. Parker aynı zamanda, askerî devrimin Avrupa devlet ve toplum düzeni ile dünyanın diğer bölgelerindeki siyasi, askerî ve ekonomik yaşam üzerindeki etkilerini de incelemesine dâhil etmiştir.

Yazar, 1520 yılı civarında top ateşine dayanıklı yeni istihkâm tekniklerinin ortaya çıkışının, Avrupa'daki savaşlarda yalnızca sürüncemeli (uzun süren) kuşatmaların baskın gelmesine yol açmakla kalmadığını, aynı zamanda orduların terkinde ve hacminde de büyük ve hızlı değişimlere yol açtığını tartışarak, devrim olarak nitelediği değişimlere girizgâh yapmıştır. Bunun yanında savunma tertibatını geliştirmek isteyenlerin karşılaştıkları iaşe problemi ile o tarihe kadar eşi görülmemiş miktarda asker ve silah temini ihtiyacı da devrim olarak nitelenen gelişmelerin bir parçası olarak ele alınmıştır. Orduların hızlı gelişiminin beraberinde getirdiği iki önemli problem (Bunlardan birincisi;

¹ Eserin özgün adı, yayınevi ve ilk baskısı: *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800*. Cambridge University Press, 1996.

büyüyen ordulara göre yeni ve faydalı taktikler geliştirme ihtiyacı iken, ikincisi ise; orduların karşılaştığı lojistik meselelerdir) ile bu problemlere verilen reaksiyonlar da Parker'ın cevabını aradığı bir diğer soru olmuştur (Parker, 2006, ss. 288-289).

16. yüzyıl, kara savaşlarındaki/ordularındaki değişimin yanında, bordalardan yapılan top ateşi ile rakiplerini bertaraf edebilen yüksek maliyetli savaş gemilerinin icadı sonucu, deniz savaşlarında da büyük bir değişime şahit olmuştur. Nitekim yazara göre askerî devrim olarak nitelenebilecek gelişmeler, gelişen donanmaların katıldığı deniz savaşları ve seferleri yoluyla dünya sathına yayılmıştır. Ona göre Batı egemenliği, siyasi ve ekonomik nedenlerle yola çıkan gelişmiş Batılı (İspanya, Portekiz, Hollanda, İngiltere ve Fransa) donanmaların gerçekleştirdiği küçük bölge fetihleri ve deniz yollarının kontrolü ile başlamıştır. Bu egemenliğin kalıcı hâle getirilmesi *trace itallienne* olarak bilinen yeni savunma anlayışıyla inşa edilen kaleler (yıldız kaleler) sayesinde Asya ve Afrika sahillerindeki küçük bölgelerde mümkün olmuştur. Bu kalelerin yapımı ilk olarak Kıta Avrupası'nda görülmekle birlikte, eserin "Avrupa Dışındaki Askerî Devrim" bahsinde görüleceği üzere, Avrupalıların sömürgelerini ve üslerini emniyet altına almak karşısında Batılılar ile mücadele etmek zorunda kalan Doğu ve Pasifik ülkelerindeki hanedanlar da aynı kale yapım tekniğini öğrenmeye ve yüksek maliyetlere rağmen uygulamaya çalışmıştır. Askerî devrimin en büyük ateşleyicisi saydığı *yıldız kalelerin* ve ateşli silahların Avrupa dışında yayılması, Parker'a göre askerî devrimin ordu, maliye, idare ve toplum üzerindeki etkilerinin yaygınlaşmasını da zorunlu olarak beraberinde getirmiştir.

Bu genel değerlendirme akabinde Parker tarafından devrim olarak nitelendirilen ilerlemelerin temel gelişim sürecini inceleyeceğiz. Fakat daha öncesinde, tarihte görülen siyasi, askerî, ekonomik ve idari vb. gelişmelerin birbirleri ile olan etkileşimleri ve bu etkileşimlerin ortaya çıkarılması hakkında önemli bir noktaya değinmek gerekmektedir. O önemli nokta da şudur ki; tarihî çağlar içerisinde günümüzden geriye gidildikçe önemli olayların nedenlerini tüm boyutlarıyla açıklığa kavuşturmak zor bir uğraşa dönüşür. Bunun yanında bir siyasi, ekonomik veya kültürel değişimin nedenlerinin tümünü tespit etmek kadar bu nedenlerden hangi birinin *daha bir önde gelen neden* olduğunu tespit etmek ise daha zor ve karmaşık bir meseledir. Buradan hareketle, askerî devrim olarak nitelendirilen gelişmelerin de 16. yüzyıldan 18. yüzyıl sonlarına kadar yaşanan değişmeleri kapsadığını düşündüğümüzde, örneğin top teknolojisi ile merkezi bürokrasinin gelişimi arasındaki irtibatı ve benzeri ilişkileri açıklamak oldukça zahmetli ve pek çok delil isteyen bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca askerî devrimin dünya sathına yayıldığı fikrini kanıtlamak Parker'ın yaptığı gibi Amerika'dan Japonya'ya kadar birtakım önemli izleri sürmeyi gerektirir. İşte Parker, aşağıda genel çizgileri ile açıklamaya

çalışacağımız askerî devrim fikrinin temel özelliklerini, yukarıda açıklanan zorluklar eşliğinde ve geniş bir coğrafyanın getirdiği pek çok delil içerisinden ortaya çıkararak bizlere sunmuştur. Ayrıca Parker'ın bunu yaparken, yaşanan tarihsel gelişmelerin özelliklerini karşılıklı etkileşim tasavvuru eşliğinde anlamaya çalışması, anılan kitabın tarih metodolojisi açısından da örnek bir çalışma olmasını sağlamıştır.

Avrupa'da Askerî Devrim ve Dünya'da Batı Hegemonyası

Trace Itallienne olarak bilinen yeni savunma anlayışı Parker'a göre askerî devrimi ortaya çıkaran hem temel itici güçlerden biridir hem de görüldüğü bölgelerde devrimin varlığını kanıtlayan en temel yapıdır. Bu yapıların hangi saiklerle ortaya çıktığını ve diğer gelişmelerle birlikte 16. yüzyıl Avrupası'nın nasıl tasvir edilebileceğini anlamak için Parker'ın da yaptığı gibi Lynn White'ın sözlerine kulak verelim:

On altıncı yüzyıl Avrupası, 1500'lerin sonlarında, kendilerinden önceki bin yılın alışkanlıklarını değiştiren ve her biri on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar neredeyse tamamıyla bozulmadan kalacak olan örnekler hâlini alan iki devrime şahitlik yaptı. Bunlardan biri Protestan Reformasyonu ile hâlâ Roma'ya sadık olan dinlerin buna karşı geliştirdikleri savunmacı tepkiydi. Diğerisi ise, temel ögesi hafif, son derece hareketli ve oldukça düz bir güzergâhta demir güllerle atabilen topun gelişmesi olan askerî teknolojiye ani ve köklü değişimdi. Bu yeni tasarımlar karşısında eski tarz istihkâmlar varlık gösteremediklerinden, tamamıyla yeni ve son derece maliyetli bir savunma aygıtına ihtiyaç vardı. Bu eş zamanlı devrimlerden hangisinin Avrupa hayatı üzerinde daha fazla etkisi olduğunu ya da daha kalıcı sonuçları olduğunu kestirmek zordur (White'ten aktaran Parker, 2006, s. 300).

Barutlu silahların gelişimi ile *modern* savaşın *klasik* savaştan ayırt edilebilir hâle geldiğini söyleyen pek çok yazar gibi Francis Bacon da bu silahları, matbaa ve pusulayla beraber insanlık tarihinin en önemli üç keşfi olarak zikretmiştir (Parker, 2006, s. 294). Fakat bu keşif bir başkaydı. Devamlı surette gelişiyor, gelişimine ayak uyduramayan güçleri sömürge haline getiriyor ya da tarih sahnesinden siliyordu. Dolayısıyla 15. yüzyıl itibarıyla feodalizmden merkezi krallıklara geçme yolunda ilerleyen Avrupa sarayları için bu silahlara sahip olmak, onlar vasıtası ile yeni zengin kaynaklar (sömürge) ele geçirmek ve ticari çıkarları korumak için hayati önem arz ediyordu. Dolayısıyla ateşli silahların ortaya çıkardığı sonuçlar, Parker'a göre ancak bir *devrimin* etkileri olarak değerlendirilebilirdi.

Eserde incelenen dönemde savaş ve ordu organizasyonunu en fazla etkileyen askerî sınıf topçu sınıfıdır ve ilerleyen teknoloji sayesinde etkisi artan toplar, bu sınıfın elinde önemli gelişmelere neden olmuştur. Parker'a göre söz konusu

gelişmeler askerî devrimin en etkileyici işaretleridir. Topçuluğun gelişimi ile beraber artık şehirler aylar süren savaşlarla değil günlerle ifade edilen süreler içerisinde ele geçirilebilir hâle geldi. Bu duruma bir çare bulmak gerektiğinde oldukça masraflı olsa da kaçınılmaz olan bir mühendislik harikası ortaya konuldu. *Trace itallienne* olarak adlandırılan yıldız tabyalar, şehirleri koruyacak şekilde veya İspanyol Hollandası örneğinde olduğu gibi hazineyi tüketmek pahasına sınırlar boyunca inşa edildiğinde ülkeleri koruyabilen yeni bir tahkimat anlayışını yaygınlaştırdı. Bu gelişim beraberinde pek çok yenilik getirdi. Askerî devrim açısından bu yeniliklerin en büyüğü, bu kaleleri koruyacak muhafızların yani askerlerin sayısını arttırarak sayıca büyük ordular teşkil etmek oldu. Bu gelişme, beraberinde orduların beslenmesi ve sağlıklı bir şekilde intikal ettirilmelerini sağlayacak lojistik düzenin tesisini de gerektirdi. Bu yeni düzen ise en başta para gerektiriyordu. Dolayısıyla para bulmak için vergiler konuldu, vergi toplayabilmek için ise tarımın ve ticaretin daha hızlı gelişmesi gerekiyordu. Bu nedenle ticaret (ve savaş) için yollar yapıldı ve yolların güvenliği sağlanmaya çalışıldı. Bu sebeptendir ki sömürgelerin varlığı daha fazla değer kazandı. Avrupa'nın siyasi ve askerî alandaki mücadelesi artık doğrudan doğruya ekonomik mücadeleyi de içine almıştı. İncelenen dönemde *kâr için ticaret, ticaret için savaş ve savaşmak için daha fazla para kazanmak* mantığı kısır bir döngü gibi Avrupa'yı ve onların sömürgelerini bir savaş meydanına çevirdi. Hollandalıların ve İngilizlerin Pasifik'te verdikleri ekonomik mücadele ve diğer mücadeleler bunun en açıklayıcı örnekleridir. Bu mücadele kapsamında işgal edilen bölgelerin yerel ahalisi ile de ilişkiler kurulmuş ve destekleri alınmaya çalışılmış ise de işgale tepki gösteren hanedanlar şiddetle bastırılmıştır.

Parker'a göre askerî devrim önemli bir alanı daha etkiledi. Bu alan sağlık hizmetleri ile gazilerin bakımını kapsayan ve Avrupa devletlerinin sosyal politikalar alanında gelişmesini sağlayan önemli ilerlemeleri barındırıyordu. Savaşlarda verilen kayıplar arttıkça bu hizmetlerin önemi de arttı, zira basit bir sağlık hizmeti sayesinde tecrübeli bir asker kurtarılabilirdi. Tecrübeli bir askerinin yerini doldurmanın zorluğu dikkate alındığında ilerleyen dönemde sıhhiye hizmetlerine daha da önem verildi.

Parker, askerî devrime ilişkin etkilerin görüldüğü Güneydoğu Asya, Amerika ve Aşağı Sahra Afrikasının savaş/çatışma anlayışını da eserinde incelemiş ve bu bölgelerde savaşın toprakları ele geçirmek için değil, iş gücünü kontrol etmek için yapıldığını belirlemiştir. Çünkü toprağa dayalı olan ekonomi için iş gücü en temel ihtiyaçtır. İşte bu savaş anlayışı ile Avrupa savaş tarzı/askerî geleneği arasında büyük bir tezat görülmektedir. Avrupalı güçler, ateşli silahları ile büyük bir kıyım gerçekleştirdikleri Amerika'da yerlilerin aksine öldürmeye/imhaya dayalı bir strateji uyguluyorlardı ki bu aslında Yunan ve Roma askerî geleneğinin bir devamıydı ve Avrupalıların askerî kültürlerini

yansıtıyordu. Kısacası Avrupalıların bu dönemdeki öncelikli amacı ele geçirdikleri bölgelerde mutlak bir hâkimiyet kurmak, bunun için de hâkimiyetin önündeki tüm engelleri yok etmektir. İşte bu noktada Avrupalıların en temel yardımcıları Parker'a göre bir devrim olarak nitelenebilecek şekilde hızla gelişen askerî güç idi.

Yazara göre, Avrupalılar genellikle 19. yüzyıl son çeyreğinde makineli tüfeğin icadına kadar Afrika ve Pasifik'teki sahillerde bulunan çok sayıda kaleyle sınırlı bir egemenliğe sahip oldular ve bu alanlarını pek geliştirmediler. Çünkü bu döneme kadar Batılı silahların küçük savaşları kazanmaya yeterli olabildikleri, büyük savaşların kazanılmasında ise nadiren etkili oldukları gözlemlendi. Bu gelişmede Batılı silahların yapımını ve ithalatını gerçekleştirebilen yerli hanedanların ve onlara destek veren Müslüman ve zaman zaman batılı güçlerin etkisi olmuştur. Yerli hanedanların ateşli silahları temini ise Parker'a göre askerî devrimin etkilerini dünya sathına yayan bir diğer gelişme olmuştur.

Burada Parker'ın Osmanlıların askerî devrime ayak uydurup uyduramadıkları hususunda neler söylediğine bakmamız da Avrupa ve Türk ordu organizasyonları arasında karşılaştırma yapabilmek adına faydalı olacaktır. Parker'a göre Osmanlılar askerî devrimi üç önemli açıdan noksan uyguladılar. Bunlardan birincisi; Osmanlıların Batılıların ateşli silah kullanma seviyesine yetişememesiydi. İkincisi; Osmanlıların kuşatma ve meydan savaşlarındaki dönüşümü tam olarak ve hızlı algılayıp uygulamaya geçirememesi idi. Yazara göre bu ikinci maddeye, saf düzeninde çarpışma taktiklerine tam olarak ayak uyduramamak da dâhildir. Üçüncü zayıflık ise; Osmanlıların metalürji alanındaki zayıflığı ve ürettiği silah sistemlerinde standardizasyonu sağlayamamasıydı. Örneğin Venedikliler 1571'de İnebahtı' da ele geçirdikleri Türk toplarına güvenmemişler ve onları zayıf bularak eritmişlerdi (Parker, 2006, s. 229). Bu noktada, Marechal de Saxe'ın 1732'de Türklerin yaşadıkları askerî devrim karşısındaki tutumları hakkında yaptığı yorumu paylaşmak da yerinde olacaktır. Zira bu yorum askerî devrime tam olarak ayak uyduramayan devletlerin en temel eksikliklerini açığa vururken, bu devrimin etkilediği orduların temel karakteristiğini de açıklamaktadır:

Bir milletin diğer bir millettten bir şeyler öğrenmesi zordur, bunun sebebi gurur, tembellik ya da ahmaklık olabilir. İcatların kabul edilmesi uzun zaman alır (bazen, herkes bunların faydasına inansa bile yine de gelenek ve günlük uygulamalar lehine terk edilirler)... Günümüzde Türkler de bu durumdadır. Onların yoksun oldukları şey cesaret, asker ya da servet değil, bilakis düzen, disiplin ve tekniktir (Marechal de Saxe'ten aktaran Parker, 2006, s. 229).

Eserin, Avrupa'daki askerî gelişmeleri doğrudan ve dolaylı yollarla etkileyen Osmanlı ordu organizasyonuna ve bu organizasyondaki değişimlere

Japonya'daki askerî gelişmelerden daha az yer vermesi eserin eleştirilebileceği noktalardan birini oluşturmaktadır. Fakat yazar, bu durumun eleştirilebileceğini düşünmüş olmalıdır. Zira eserin Türkçe baskısı için kaleme alınan önsözde 16. ve 18. yüzyıllar arasında Osmanlı ordusundaki değişimi ele alan yeterince araştırma olmadığı ve araştırma yapılması halinde Osmanlı askerî tarihinin Avrupa'daki askerî reform tarihine eklenilebileceği vurgulanmıştır.

Sonuç olarak yazar, Avrupa'da Roma İmparatorluğu'ndan sonra ilk kez görülecek disiplinli piyadelerin, mühendislik harikası kalelerin ve donanmaların hangi saikler altında ortaya çıktığını ve yeni askerî, idari ve mali düzenin 19. yüzyıl öncesinde Avrupa'yı ve Avrupa ekseninde dünyayı nasıl değiştirdiğini önemli deliller eşliğinde analiz etmiştir. Ona göre, bu askerî değişim dönemi üç asır sürse de bu değişime “devrim” demek doğru olacaktır. Aynen tarım devriminin binlerce, bilim ve sanayi devriminin ise on yıllarca sürmesi gibi bu uzun süreli önemli değişim de etkileri itibari ile bir devrim olarak nitelendirilmeyi hak etmektedir.